

BEZBEDNOST I ZDRAVLJE NA RADU I PRAVNI IZVORI PROCENE RIZIKA

REZIME: U formalnom smislu izvori prava čine monogobrojni propisi i oni se mogu klasifikovati po više kriterija, a najčešća podela je na: domaće izvore i međunarodne izvore prava.

Bezbednost i zdravlje na radu, kao sistem zaštite zaposlenih a posebno procena rizika na radnom mestu uređuje se **Zakonom o bezbednosti i zdravlju na radu**, kao i nizom podzakonskih akata.

Odredbama čl. 13 Zakona, utvrđena je obaveza svakog poslodavca da donese akt o proceni rizika u pismenoj formi za sva radna mesta, kao i da utvrdi način i mere za njihovo otklanjanje.

Ključne reči: bezbednost i zdravlje na radu, rizik, procena rizika, opasnost i štetnost.

Uvod

Bezbednost i zdravlje na radu uređuje se zakonima, podzakonskim aktima, kolektivnim ugovorima, pravilnicima, odnosno opštim aktima privrednih društava, ustanova i drugih pravnih subjekata.

U teoriji prava izvori se dele na: **materijalne izvore prava** gde ovaj termin označava postojeće realne društvene odnose, u kojima se izražava volja demokratski izabrane većine, iz kojih nastaje „izvire“ pravo i **formalne izvore prava**, koji predstavljaju opšte pravne akte, odnosno forme i sredstva pomoću kojih se izražavaju i označavaju materijalni izvori.

Ova opšte prihvaćena podela važi i za pravne izvore procene rizika. Tako izvori u materijalnom smislu predstavljaju društvene snage koje stvaraju pravo, a izvori u formalnom smislu su pojedine pravne norme, izražene putem različitih opštih akata kao što su: Ustav, Povelja, zakon, statut, konvencija, međunarodni ugovor, uredbe, odluke, pravilnik i dr. Da bi ovi akti bili izvori u formalnom smislu, moraju da postanu deo pravnog odnosno ustavnog sistema države.

* Diplomirani pravnik, student doktorskih studija na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu; Fond solidarnosti Republike Srbije, Beograd

U formalnom smislu izvori prava čine monogobrojni propisi i oni se mogu klasifikovati po više kriterija, a najčešća podela je na: **domaće izvore** i **međunarodne izvore prava**.

U sprovođenju načela zakonitosti izvori se shvataju šire, a ne strogo formalno i u pozitivnopravnom smislu. Zbog toga u izvore prava, u nekim zemljama se ubraja i sudska praksa, običajno pravo koje se razvija praksom upravne vlasti, kao i tehnička pravila i standardi, odnosno pravila struke i nauke.

U primeni pravnih pravila i prava treba tražiti smisao pravne norme, njen cilj i logičnu vezu sa drugim pravnim normama. „Ko samo rječi zakonske znade, taj još zakona ne zna, dok mu ne shvati razum i smisao“ (Valtazar Bogšić).

Međunarodni pristup i izvori

Politika Evropske unije u oblasti zdravlja i bezbednosti na radu zasnovana je na preventivnim pristupima koji obuhvataju sve učesnike, uključujući i same radnike, u cilju stvaranja istinske kulture prevencije rizika. Cilj je predviđanje i kontrola rizika.

Na sastanku Saveta Evrope u Lisabonu, marta 2000. godine istaknuto je da Evropa prolazi kroz tranziciju ka „ekonomiji zasnovanoj na znanju“ koja je obeležena dubokim promenama koje utiču na društvo, zapošljavanje i zdravlje i bezbednost na radu.

Promene u načinu organizovanja rada, pre svega fleksibilniji načini organizovanja radnog vremena i upravljanja ljudskim resursima, uz veći naglasak na obavezu ostvarivanja određenih rezultata, veoma utiče na probleme vezane za zdravlje na radu.

Poznata je činjenica da oboljenja kao što su stres, depresija, napetost, pojava nasilja na radnom mestu, uznemiravanje i zastrašivanje izazivaju oko dvadeset posto svih problema vezanih za zdravlje na radu, a jedna četvrtina ovih problema dovodi do odsustva od dve nedelje ili duže. Pritužbe na ovakve probleme su dvostruko češće u obrazovanju, zdravstvenim i socijalnim službama, nego u ostalim sektorima. Ova odsustvovanja nisu u tolikoj meri povezana sa određenim rizikom, koliko su posledica čitavog niza faktora, kao što su organizacija rada, radno vreme, hijerarhijski odnosi, iscrpljenost zbog prevoza i slično.

Ovi problemi treba da budu rešeni u globalnom kontekstu koji je Međunarodna organizacija rada definisala kao „**dobrobit na radu**“.

Pojedinačni dokumenti koji regulišu sistem procene rizika su sledeći:

1. Ugovor o osnivanju Evropske unije,
2. Evropska socijalna povelja iz 1996. godine
3. Smernice za procenu rizika EU, Luksemburg 1996. godine
4. Rezolucije Saveta o bezbednosti, higijeni i zdravlju na radu od 21. decembra 1987.

5. Direktiva Saveta Evrope 89 (391 EEC od 12.juna 1989) o uvođenju mera za podsticanje poboljšanja bezbednosti i zdravlja radnika na radu,
6. Strategija zajednice za bezbednost i zdravlje na radu za period od 2002. do 2007. godine.

Član 118a Ugovora o osnivanju EU, Luksemburg, propisuje:

1. Države- članice posvećuju posebnu pažnju podsticanju poboljšanja u pogledu zdravlja i bezbednosti radnika, posebno u radnom okruženju, i kao svoj cilj određuje usklađivanje uslova u ovoj oblasti, zadržavajući pri tome već ostvarena poboljšanja.
2. Kako bi pomogao u ostvarenju cilja utvrđenog u prvom stavu ovog člana, postupajući u skladu sa postupkom iz člana 189c i nakon konsultacija sa Ekonomskim i socijalnim komitetom, Savet putem direktiva usvaja minimalne zahteve koji će se postepeno uvoditi, uzimajući u obzir uslove i tehničke propise na snazi u svakoj od država članica.
3. U takvim direktivama mora da bude izbegnuto uvođenje administrativnih, finansijskih i pravnih ograničenja, na način koji bi ometao osnivanje i razvoj malih i srednjih preduzeća.
4. Odredbe usvojene na osnovu ovog člana ne sprečavaju ni jednu državu – članicu da zadrži ili uvede strože mere zaštite uslova rada koji su u skladu sa ovim ugovorom.

Odredbe člana 3. Evropske socijalne povelje iz 1996. propisuju:

U cilju efektivnog ostvarivanja prava na bezbedne i zdrave radne uslove, države ugovornice se obavezuju, u konsultaciji sa organizacijama poslodavaca i radnika, da:

- Formulišu, primenjuju i periodično razmatraju jedinstvenu nacionalnu politiku o bezbednosti na radnom mestu, zdravlju na poslu i u radnoj okolini. Prvenstveni cilj ove politike jeste unapređenje bezbednosti i zdravlja na poslu i prevencija nezgoda i povreda koje se mogu dogoditi na radnom mestu, naročito putem smanjenja rizika koji su svojstveni radnom okruženju;
- Donesu propise u vezi sa bezbednošću i zdravstvene propise;
- Obezbede primenu takvih propisa merama odgovarajućeg nadzora;
- Unaprede postepeni razvoj zdravstvene službe na poslu za sve radnike, koja bi imala prevashodno preventivne i savetodavne funkcije.

Ustavno-zakonodavne osnove procene rizika

Ustavom Republike Srbije zajamčeno pravo na rad (čl. 60), obuhvata i pravo svakog na bezbedne i zdrave uslove rada, odnosno pravo zaposlenog na bezbednost i zaštitu života i zdravlja na radu.

Prema **Zakonu o radu** zaposleni je dužan da poštuje propise o bezbednosti i zaštiti života i zdravlja na radu a poslodavac je obavezan da zaposlenom obezbedi uslove rada i organizuje bezbedan rad i zaštitu života i zdravlja na radu.

U Republici Srbiji bezbednost i zdravlje na radu, kao novi sistem zaštite zaposlenih uređuje se **Zakonom o bezbednosti i zdravlju na radu**¹, kao i nizom podzakonskih akata. U okviru ove materije, jedan od najznačajnijih poslova je donošenje akta o proceni rizika na radnom mestu, saglasno Zakonu i **Pravilniku o načinu i postupku procene rizika na radnom mestu i u radnoj okolini**².

Odredbama čl. 13 Zakona, utvrđena je obaveza svakog poslodavca da donese akt o proceni rizika u pismenoj formi za sva radna mesta, kao i da utvrdi način i mere za njihovo otklanjanje. U slučaju pojave svake nove opasnosti i promene nivoa rizika u procesu rada, poslodavac je dužan da izmeni odnosno usaglasi ovaj akt. Ako u pismenoj formi ne donese akt o proceni rizika i ne utvrdi način i mere za otklanjanje rizika, poslodavac sa svojstvom pravnog lica kazniće se za prekršaj novčanom kaznom od 800.000 do 1.000 000 dinara, poslodavac koji je privatni preduzetnik od 400.000 do 500.000 dinara a direktor odnosno drugo odgovorno lice kod poslodavca novčanom kaznom od 40.000 do 50.000 dinara.

Na osnovu navedenog, poslodavac je dužan da donese **Akt o proceni rizika** u pismenoj formi za sva radna mesta u radnoj okolini i da utvrdi način i mere za otklanjanje rizika. Ovaj akt sadrži opis procesa rada sa procenom rizika od povreda i/ili oštećenja zdravlja na radnom mestu u radnoj okolini i mere za otklanjanje ili smanjivanje rizika u cilju poboljšanja bezbednosti i zdravlja na radu.

Član 12 Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu, propisuje obavezu poslodavcu da preduzima preventivne mere radi:

- izbegavanja rizika,
- procene rizika koji se mogu izbeći,
- otklanjanje rizika na njihovom izvoru,
- prilagođavanjem rada i radnog mesta zaposlenom,
- zamenom opasnih tehnologija,
- prednost kolektivnim nad pojedinačnim mera.

Član 26 Zakona propisuje da se Aktom o proceni mogu utvrditi nedostaci u oblasti bezbednosti i zaštiti zdravlja za čije otklanjanja su potrebna veća investiciona ulaganja, te da ukoliko život i zdravlje nisu teže ugroženi, može se posebnim programom predvideti potpuno otklanjanje nedostataka.

Član 31 stav 2 Zakona, utvrđuje dužnost poslodavca da informiše zaposlene o rizicima u tehnološkom procesu i dr. kao i o merama za sprečavanje rizika.

Član 32, stav 3 Zakona, utvrđuje pravo i obavezu zaposlenog na radnom mestu sa povećanim rizikom, da obavi lekarski pregled.

¹ „Službeni glasnik RS“ br. 101/05.

² „Službeni glasnik RS“ br. 72/06.

Član 33, tačka 3 Zakona, propisuje pravo zaposlenog da odbije da radi ako nije upoznat sa svim vrstama rizika i merama za njegovo otklanjanje.

Član 41 Zakona utvrđuje angažovanje službe medicine rada u identifikaciji rizika i sastavljanju Akta o proceni rizika, upoznaje zaposlene sa rizicima po zdravlje i utvrđuje posebnu zdravstvenu sposobnost za poslove sa povećanim rizikom.

Član 43. Zakona utvrđuje dužnost poslodavca da zaposlenom obezbedi prethodni i periodični lekarski pregled na radnom mestu sa povećanim rizikom.

Član 66. Zakona propisuje obaveze inspektoru rada da zabrani rad zaposlenom ako radi na radnom mestu sa povećanim rizikom a ne ispunjava propisane uslove i nije se podvrgao lekarskom pregledu.

Član 69. Zakona propisuje prekršajnu odgovornost, odnosno novčane kazne za pravno lice i odgovorno lice (citirano u radu).

Zakon o radu, takođe većim brojem zakonskih odredbi propisuje konkretno određene uslove i načine obavljanja poslova sa povećanim rizikom. Tako na primer:

Član 38. Zakona se propisuje: „Radni odnos za obavljanje poslova sa povećanim rizikom može da se zaključi samo ako zaposleni ispunjava posebno propisane uslove i ako je prethodno zdravstveno sposoban za te poslove.

Član 82. Zakona detaljnije razrađuje, tj. utvrđuje šta je **povećani rizik**:

- a) povećana opasnost od povređivanja, profesionalnih i drugih oboljenja,
- b) da te posebne uslove propisuje Pravilnik o sistematizaciji radnih mesta ili drugi pravilnici,
- c) da ispunjava uslove za rad u odnosu na: 1) zdravstveno stanje, 2) psihofizičke sposobnosti i 3. doba života, a sve u skladu sa Zakonom.

Član 84-103. Zakona o radu, propisuje konkretne mere posebne zaštite omladine, žena koje rade na radnom mestu sa povećanim rizikom koji bi mogao da ugrozi materinstvo, porodijsko odsustvo, odsustvo radi posebne nege deteta ili druge osobe i zaštite invalida.

Ćosić Dragana

A graduate lawyer (jurist), the student of the doctor's degree at the Faculty of Law of the Union University, Belgrade, The solidarity fund of Republic of Serbia

Legal sources in risk assessment at the work place and work environment

A b s t r a c t

Safety and health at work as a protection system of employees and especially the risk assesment at the work place is defined by the Law on safety and health at work, as well as a serious of sublegal acts.

Provisions in article 13 of the Law, determine the responsibilities of each employer to pass an a on risk assesment in written form for all work places as well as to assess the means and measures for addressing them.

Key words: safety and health at work, risk, risk assesment, danger and damage.

Literatura

1. SZO Globalna strategija medicine rada za sve, „Put do zdravlja na radu“, 1995. *Global strategy on occupational for all, The way to health at work*, WHO/OCH/95.1
2. Vidaković A.: *ur. Medicina rada II.*, Udruženje za medicinu rada Jugoslavije, Beograd, 1997.
3. Neškov D.: *Sistem uređivanja zaštite*, Viša tehnička škola, Novi Sad, 2008.
4. Božić-Trefalt V., Kosić S., Nikolić B.: *Priručnik za polaganje stručnog ispita*, Visoka tehnička škola strukovnih studija, Novi Sad, 2007.
5. Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu, „Službeni glasnik RS“, br.101/05.
6. Zakon o radu, „Službeni glasnik RS“ br. 24/05. i 61/05.
7. Zakon o zdravstvenoj zaštiti, „Službeni glasnik RS“ br. 107/05.
8. Zakon o zdravstvenom osiguranju, „Službeni glasnik RS“ 107 /05. ispr. 109/05.
9. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju, „Službeni glasnik RS“ br. 34/03., 64/04., 84/04., 85/05. i 101/05.
10. Pravilnik o načinu i postupku procene rizika na radnom mestu i u radnoj okolini, „Službeni glasnik RS“ br. 72/06. i ispr. 84/06.